

Отримано: 29 серпня 2018 р.

Прорецензовано: 05 вересня 2018 р.

Прийнято до друку: 11 вересня 2018 р.

e-mail: dklimenko70@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2018-10(38)-73-78

Клименко Д. Б. Перспективи відродження кредитування в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2018. № 10(38). С. 73–78.

УДК: 336.77 (477)

JEL-класифікація: E44; E58; E61

Клименко Дмитро Борисович,

кандидат економічних наук, доцент, кафедра банківської справи та фінансового моніторингу,
Університет державної фіскальної служби України

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДРОДЖЕННЯ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано вплив реформ у банківському секторі на сучасному етапі. Подано характеристику кредитного портфеля банківської системи України. Проаналізовано проект «Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування», дії якого спрямовані на роботу кредиторів і позичальників із відновлення кредитування в банківському секторі. Акцентовано увагу на необхідність зменшення вартості кредитних ресурсів і важливість лібералізації вимог банків до потенційних позичальників для подальшого розвитку кредитного ринку в країні.

Ключові слова: банк, кредит, облікова ставка, кредитний портфель, кредитор, позичальник, застава, іпотека.

Клименко Дмитрий Борисович,

кандидат экономических наук, доцент, кафедра банковского дела и финансового мониторинга,
Университет государственной фискальной службы Украины

ПЕРСПЕКТИВЫ ВОЗРОЖДЕНИЯ КРЕДИТОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье проанализировано влияние реформ в банковском секторе на современном этапе. Представлена характеристика кредитного портфеля банковской системы Украины. Проанализирован проект «Закона о внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины с целью возобновления кредитования», действия которого направлены на работу кредиторов и заемщиков по восстановлению кредитования в банковском секторе. Акцентируется внимание на необходимости уменьшения стоимости кредитных ресурсов и важности либерализации требований банков к потенциальным заемщикам для дальнейшего развития кредитного рынка в стране.

Ключевые слова: банк, кредит, учетная ставка, кредитный портфель, кредитор, заемщик, залог, ипотека.

Dmitry Klymenko,

Ph. D. in Economics, Associate Professor, Department of Banking and Financial Monitoring,
University of the State Tax Service of Ukraine

PROSPECTS OF CREDITING RESTORATION IN UKRAINE

In the article the author focuses on crediting as an important economic category in terms of society functioning. The reproductive processes stimulation in the economy is allocated to a bank loans. Bank loans are the most common form of lending to existing business entities and households. The analysis of reforms initiated by the NBU and their influence on the current state of the banking sector in the country was carried out. The quantitative and qualitative characteristics of Ukraine's banking system loan portfolio were presented and analyzed. Attention is drawn to a certain contradiction in the actions of the NBU - when during the period under study on the one hand, the central bank carries out measures aimed at reducing interest rates, and, on the other - increases the level of the discount rate and gives banks the right to change the interest rate during the term of the loan agreement. The author analyzed the draft Law "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Restoration of Crediting", which aims at the fostering of cooperation among creditors and borrowers for the restoration of full-fledged lending in the banking sector. The bill suggests a series of complex changes in a number of laws and regulations concerning the pledge, mortgage, notary, civil code. Important points of the bill are the definition of the category "social debtor" and assertion on the liability for obligations. The analyzed draft law also regulates work with the heirs, mortgage, transfer of the mortgage ownership, a notary. Fundamental changes are envisaged in the work of banks with state registries. Special attention is drawn to the need to reduce the cost of credit resources and to the importance of liberalizing banks' requirements to potential borrowers for further development of the credit market in the country. The purpose of the law is to stimulate the restoration of the credit market objects and subjects cooperation. The conclusion generally emphasizes Ukraine's banking sector readiness to resume business entities and households crediting in the country.

Key words: bank, loan, discount rate, loan portfolio, creditor, borrower, pledge, mortgage.

Постановка проблеми. Економіка країни зазнає вагомих утрат внаслідок економічних і політичних криз, війни на сході країни. Результатом цих криз є обмеження і значне зменшення обсягів кредитування

реального сектору економіки банками. Відновлення роботи банківського сектору – одна з актуальних і складних проблем, які є на сьогодні. Важливу роль у стимулюванні економіки відводять саме банківському кредиту. Наразі відчувається створення оптимальних умов для відновлення кредитування в країні після тривалого падіння на фоні якості кредитного портфеля загалом. Такі умови дадуть змогу організувати взаємні відносини суб'єктів кредитування для подальшого становлення і розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно банківське кредитування перебуває під ретельним наглядом регулятора і у центрі уваги науковців, тому проблематиці кредитної діяльності присвячено чимало праць як зарубіжних економістів: І. Фішер, М. Фрідман, Дж. Стіглиць, Б. Барнанке, так і відчизняних: В. Я. Вовк, О. В. Дзюблюк, Н. К. Жукова, А. П. Мороз, М. І. Савлук.

Науковці поділяють думку, що кредит є ключовим інструментом руху капіталу, а кредитний механізм – рушійна сила економіки країни, тому й кредитна діяльність потребує постійного аналізу.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати заходи та механізми спрямовані на відродження кредитування в Україні та визначити перспективи його відновлення.

Виклад основного матеріалу. Кредитні відносини та кредит зокрема є одні з найбільш вивчених категорій в економічній науці. В літературі можна знайти багато різних визначень поняття кредиту. Однак в основі всіх визначень лежить розуміння важливості цієї категорії в життєдіяльності суспільства. Об'єктивна необхідність кредиту зумовлена кругообігом основного і додаткового капіталу в процесі розширеного відтворення в економіці. Джерелом кредиту є тимчасово вивільнені капітали. Крім того, саме кредит здійснює системоутворювальний вплив на банківське право. Таким чином, важливу роль у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відводиться банківському кредиту. Саме він уособлює найпоширенішу форму кредиту, що надається банками діючим суб'єктам господарювання. Специфіка банківського кредиту зумовлює й особливі вимоги до банку, а також умови діяльності всього банківського сектору.

Попри таку важливу стимулюючу роль кредиту в економіці країни досить тривалий (як для сучасності) час вітчизняний ринок банківського кредитування знаходився якщо не в стані стагнації, то в стані застою. Нижче наведені дані щодо динаміки кредитів, наданих банками в період із 2012 року по липень 2018 рік (таблиця 1). Після невеликого зростання кредитного портфелю у 2014 році банки повільними темпами скорочували розміри кредитного портфелю і простежується поступове збільшення з 2017 року.

Таблиця 1

Кредити надані банками 2012–2018 рр.

На кінець року	Усього виданих кредитів, млн грн	Надані ю. о., млн грн	Частка у загальній сумі, %	Темп приросту до попереднього періоду, %	Надані дом. госп-вам, млн. грн.	Частка в загальній сумі, %	Темп приросту до попереднього періоду, %
2012	815 142	627 513	76,98	-	187 629	23,02	-
2013	910 782	717 253	78,75	14,30	193 529	21,25	3,14
2014	1 020 667	809 452	79,31	12,85	211 215	20,69	9,14
2015	981 627	806 758	82,19	-0,33	174 869	17,81	-17,21
2016	998 682	835 349	83,65	3,54	163 333	16,35	-6,60
2017	1 016 657	842 475	82,87	0,85	174 182	17,13	6,64
липень 2018	1 044 252	856 957	82,06	1,72	187 295	17,94	7,53

(Складено автором на основі статистичних даних НБУ [3].)

Кредитування впродовж останніх років здійснюється пріоритетно в національній валюті. В цьому вбачаємо позитивний момент, оскільки він сприяє зниженню доларизації економіки країни.

Такий стан речей у банківському секторі, та й грошово-кредитного ринку загалом спровокувала глибока фінансово-економічна криза 2008–2009 років, а згодом і політичні події 2013–2014 років. Вітчизняна банківська система потребувала радикальних реформ (інколи використовують термін «чистка»).

НБУ розпочав з очищення банківської системи від «баласту». Дотепер в Україні налічувалось досить забагато банків другого рівня: на 2009 рік таких було 184.

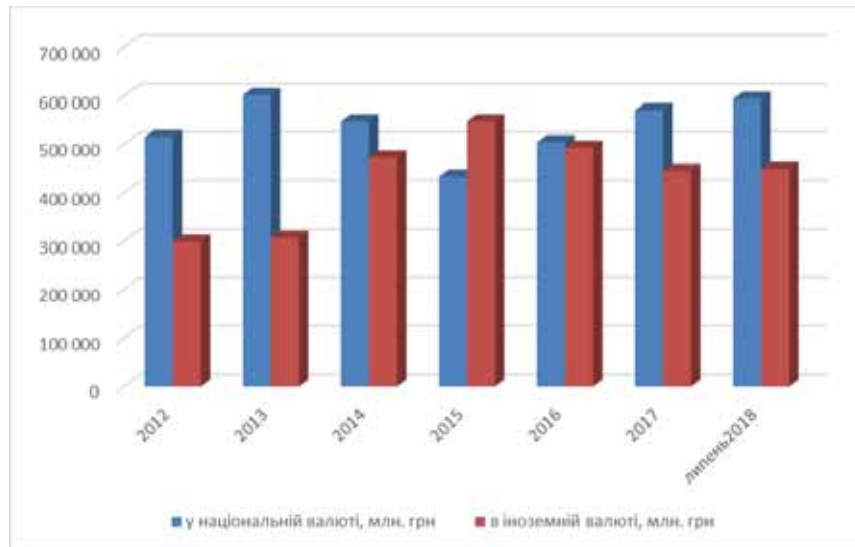

Рис. 1. Кредити надані банками у 2012–2018 рр у розрізі валют.

(Складено автором на основі статистичних даних НБУ [3].)

Таблиця 2

Кількість банків в Україні з 2008 по 2018 рр.

На дату	Кількість чинних	Зокрема, із 100% іноземним капіталом
01.01.2008	175	17
01.01.2009	184	17
01.01.2010	182	18
01.01.2011	176	20
01.01.2012	176	22
01.01.2013	176	22
01.01.2014	180	19
01.01.2015	163	19
01.01.2016	117	17
01.01.2017	96	17
01.01.2018	82	18

(Складено автором на основі статистичних даних НБУ [6].)

Розпорошена і неповоротка банківська система була одним із факторів гальмування економіки країни. Консолідація банківської системи стала очевидна. Для порівняння в Польщі, яка за обсягом ВВП перевищує нашу країну втричі, налічуємо близько 67 банків. Слід визнати безперечний наслідок такої чистки – це припинення кредитування ліквідованими банками суб'єктів господарювання та домогосподарств. Через жорсткі вимоги в умовах кризи клієнтам закритих банків складно було віднайти новий банк для отримання кредитів без позитивної кредитної історії. Подальшими кроками реформи слід визнати важливість повного розкриття інформації про власників банків (з 2015 року всі українські банки оприлюднили інформацію своїх акціонерів) та відмову від політики утримання курсу гривні (пріоритетним стало керування рівнем інфляції). У травні 2017 року НБУ приймає нові підходи до визначення непрацюючих активів/кредитів (посилення вимог до визначення класифікації активів) і це призводить до стрімкого зростання непрацюючих кредитів – до 56,4% валових кредитів. Для порівняння в тій же Польщі частка непрацюючих активів на II квартал 2017 року становила 4,1%. Зокрема, не можна не згадати про впровадження нових вимог до капіталу відповідно норм Базеля II та Базеля III. Йдеться про посилення вимог до капіталу, а значить сприяння стійкості банків і банківського сектору. Щоправда, наприкінці 2017 року НБУ відстрочив на два роки термін збільшення статутного капіталу банків до 300 млн грн – да-

лась взнаки певна стабілізація фінансової системи країни. Вочевидь, регулятор уважає, що таке рішення не просто полегшить життя банківському сектору, а й дозволить банкам наростити кредитування.

Упровадження болісних реформ далося взнаки – тепер можна говорити, що банківський сектор на шляху оздоровлення і готовий відновити кредитування.

Перше півріччя 2018 року банківська система України продемонструвала прибуток у 8,3 млрд грн. Це майже втричі більше, ніж за аналогічний період минулого року. Про це звітується в серпневому «Огляді банківського сектора» Національного банку України [6]. Такий показник обумовлений суттєвим скороченням відрахувань у резерви, завершенням реструктуризації проблемних кредитів і певною макроекономічною стабілізацією загалом по всій країні. Водночас спостерігають високі темпи припливу депозитів і роздрібногo кредитування. З початку року кредитування фізичних осіб у національній валюті на початок II кварталу виросло на 37,4% порівняно з відповідним періодом 2017 року. Найімовірніше, НБУ досяг поставленої мети щодо вгамування паніки та зупинення валютних гойдалок. До того ж, центральний банк прогнозує збереження цих тенденцій і надалі до кінця 2018 року. Крім того, експерти одноставно визначають, що сегмент кредитування малого і середнього бізнесу має великий потенціал поряд із класичним кредитуванням корпоративних клієнтів.

Однак банківські установи продовжують достатньо обережно ставитися до активізації нарощування кредитування. Обсяги коштів на кореспондентських рахунках у банках, які останнє півріччя коливаються в межах 45–46 млрд гривень (рис. 2), також свідчать про наявність потенційних можливостей до кредитування.

Ри. 2. Залишки на кореспондентських рахунках банків

(Складено автором на основі статистичних даних НБУ [1].)

На фоні цієї позитивної статистики слід звернути увагу на знакову, на нашу думку, подію літа цього року – прийняття Верховною Радою України 3 липня 2018 року проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування» [7]. Документ передбачає зміни в низці законів України, а саме:

- Про банки і банківську діяльність;
 - Про іпотеку;
 - Про заставу;
 - Про нотаріат;
 - Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно;
 - Про державну реєстрацію актів цивільного стану,
- і, звичайно, Цивільний кодекс, що стосується позик і кредитів.

Вочевидь, за мету поставлено зниження вартості кредитних ресурсів для стимулювання доступу суб'єктів господарювання та фізичних осіб до кредитів. І тут доречним буде звернути увагу на один із важливих монетарних інструментів, за допомогою якого НБУ встановлює для банків орієнтир вартості залучених і розміщених грошових коштів – облікову ставку.

Нижче зведено дані про зміну облікової ставки протягом 2017–2018 років (таблиця 3). Очевидно, чим вища облікова ставка центрального банку, тим вищий відсоток стягують банки другого рівня за надані ними клієнтам кредити і навпаки.

Таблиця 3

Облікова ставка Національного банку України	
Період	% річних
2018	
з 13.07	17,5
з 24.05	17,0
з 12.04	17,0
з 02.03	17,0
з 26.01	16,0
2017	
з 15.12	14,5
з 27.10	13,5
з 14.09	12,5
з 03.08	12,5
з 07.07	12,5

(Складено автором на основі статистичних даних НБУ [6].)

Тож і вітчизняні банки пропонують ставки за кредитом керуючись обліковою ставкою залежно від виду та терміну в межах від 20% до 27% річних, а вартість кредитів для фізичних осіб взагалі тримаються на рівні 30%. Тобто банки закладають ризики неповернення виплат і дохід у середньому на рівні не меншому 7–8 %. Навіть коли йдеться про мінімізацію ризику неповернення, то залишається висока облікова ставка НБУ плюс дохід банку, тому передумов зниження ставки за кредитами нижче 20–22% наразі немає.

Таким чином, якщо зазначений вище проект Закону і має на меті використання кредитування як фінансового інструменту, то про зниження вартості кредитних ресурсів поки що не йдеться. Крім того, банкам дозволять змінювати протягом дії кредитного договору ставку. Після чого позичальник у термін 30 днів має прийняти рішення щодо погодження нових умов, або ж виплатити всю суму позики впродовж наступних 30 днів. До цього потрібно додати ще один ключовий момент на захист кредиторів – офіційно дозволять видавати кредити під плаваючу ставку.

Інша справа щодо стимулювання активніше використовувати даний інструмент, то Закон справді передбачає лібералізацію вимог до потенційних позичальників, за умов захищеності прав кредиторів. Це, безумовно, сприятиме активному застосуванню кредитування як фінансового інструменту.

Уважне опрацювання проекту Закону дає підстави стверджувати, що передбачені в ньому положення направлені на систематизацію та закріплення законодавчо сталої судової та юридичної практики врегулювання відновлення кредитування.

Так, зміни в Цивільному кодексі стосуються визначення відповідальності солідарних боржників. Солідарний боржник – це боржник, який відповідає за зобов'язання разом з усіма іншими боржниками, які поставили свої підписи на зобов'язанні. За солідарним зобов'язанням кредитор вправі вимагати сплати боргу як від усіх боржників разом, так і від кожного окремо, як усїєї суми так і її частини. Тобто особи, які підписали боргове зобов'язання, погашають борг відповідно до встановлених умов та обсягів. Важливим моментом Закону слід уважати унормовану роботу із спадкоємцями, яким відводиться 6 місяців для звернення в банк після вступу в спадщину. Їм запропонують або переоформити кредит на себе, або виплатити його відразу.

У правове русло спрямовано і роботу із заставою. Закон зберігає права власності на заставу за кредитором після будь-яких змін майна. Банки зобов'язали протягом 14 днів після повного погашення кредиту переписувати на позичальника права власності на заставне майно. Крім цього, договори застави можуть укладатися у простій письмовій формі, а позичальник не повинен сплачувати додаткові нотаріальні витрати.

Законом передбачені зміни до Закону «Про іпотеку» щодо переходу права власності на заставне майно. Так, після завершення позасудового врегулювання наступні вимоги іпотекодавця вважаються недійсними, якщо інше не визначено договором іпотеки, чи договором про надання кредиту, чи договором про задоволення вимог іпотекодержателя.

Також банкам нададуть право доступу до Державного реєстру прав включно з реєстром іпотек і заборон.

За Законом також узгоджено норму щодо доступу банків до Державного реєстру актів цивільного стану, за наявності письмової згоди особи, якої стосуються відомості, зазначені в актових записках. Це означає, що позичальник не повинен перейматися завіреними нотаріально витягами з реєстрів.

Ще один важливий момент, який відповідає вимогам сучасності – це узаконений електронний документообіг. Зокрема, Закон дозволяє укладати електронні договори на розрахунково-касове обслуговування. Така можливість актуальна і важлива для розвитку інтернет банкінгу в країні.

Вбачаємо і певну проблему дії проаналізованого Закону для позичальників, поручителів та іпотекодавців у тому, що його норма буде розповсюджуватись і на всі кредитні договори, які невиконані на момент вступу його в дію.

Однак є всі підстави стверджувати, що започатковані реформи в банківському секторі та скоординовані дії у правовому руслі відновлять повноцінне і довгоочікуване кредитування банківським сектором суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що робота банківської системи повністю відновилася після руйнівних періодів фінансової кризи 2008–2009 років, та військово-політичної 2014–2016 років.

Подальше відновлення економіки країни вимагає повноцінного забезпечення фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання. Основою цього забезпечення є банківські кредити, тому й відродження повноцінного кредитування вітчизняними банками є пріоритетним завданням для банківського сектору.

Відновлення процесів кредитування за прийнятними відсотковими ставками потребує комплексного врегулювання і стосується як необхідності підтримки реального сектора економіки з боку держави, так і стимулювання банків до надання кредитів. Таким стимулом є прийнятий законопроект щодо відновлення кредитування.

Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування (проект №6027-д), який має вступити в силу після візування Президентом саме і буде тим стимулятором що відродить кредитування в Україні.

Закон не є дискримінаційним і не порушує права людини, Конституцію України. Мета Закону – урегулювати правові відносини між кредитором і позичальником, а в умовах захисту прав кредиторів банки зможуть висувати більш лояльні вимоги до потенціальних позичальників, що, своєю чергою, полегшить доступ суб'єктів господарювання та домогосподарств до банківських кредитів.

Прогнозовано, що наступним реформаторським кроком буде валютна лібералізація, яка дозволить зняти наявні зараз обмеження на ринку, дозволить рух капіталу і позитивно змінить кредитно-інвестиційний клімат у країні.

Література:

1. Вовк В. Я., Хмеленко О. В. Кредитування і контроль: навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 463 с.
2. Гроші та кредит: підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.] ; за наук. ред. М. І. Савлука ; [редкол.: М. І. Діба (голова), І. Б. Івасів, А. М. Мороз та ін.] ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – 6-те вид., переробл. і доповн. – К. : КНЕУ, 2011. – 590 с.
3. Грошово-кредитна та фінансова статистика НБУ URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?%20art_id=27843415&cat_id=44578#1/ (дата звернення: 18. 08.2018).
4. Дзоблюк О. Кредитна підтримка малого і середнього бізнесу як необхідна умова подолання кризових явищ в економіці. *Збірник тез доповідей тринадцятої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI ст.: національна візія і виклики глобалізації»*. Тернопіль» ТНЕУ, 2016. С.113–114.
5. Морсманол Э. М. Управление кредитным портфелем / пер. с англ. М.: Альпина бизнес букс, 2004. 208 с.
6. Огляд банківського сектору. Серпень 2018р. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=75174148> (дата звернення: 18. 08.2018).
7. Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування (проект №6027-д) URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4> (дата звернення: 18. 08.2018).
8. Грошово-кредитна та фінансова статистика URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647&cat_id=44580 (дата звернення: 18. 08.2018).
9. Рейтинговые новости Украина Moody's. URL: <https://www.moody.com/researchandratings/research-type/ratings-news/-/00300E/00300E%7C04208C/-/0/0/-/0/-/1/-/1/-/ru/easterneur/pdf/-/ra> (дата звернення: 01. 08.2018).